

Изденүүчү Абдибалиев Эмилбектин “Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы (окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында)” деген темадагы кандидаттык диссертациялык иши боюнча И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштуруулган Д 13.23.673 диссертациялык кеңешинин экспертик комиссиясынын

БҮТҮМҮ

Эксперттик комиссиянын курамы: Эксперттик комиссиянын төрайымы – педагогика илимдеринин доктору, профессор С.Т. Батаканова. Комиссиянын мүчөлөрү: педагогика илимдеринин доктору Б.К.Укуева, педагогика илимдеринин доктору К.К.Акматов.

Изденүүчү Абдибалиев Эмилбектин “Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы (окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында)” деген темадагы 13.00.02. – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу учун жазылган диссертациялык ишин карап чыгып, диссертация тууралуу төмөнкүлөрдү ырастайт:

Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши.

Изденүүчү Абдибалиев Эмилбек 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (kyргыз адабияты) адистиги боюнча “Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы (окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында)” деген темадагы кандидаттык диссертациясы диссертациялык кеңештин профилине туура келет.

Иште 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (kyргыз адабияты) адистигинин паспортуна толугу менен жооп берүүчү окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду окутуу боюнча теориялык жана практикалык изилдөөлөр жүргүзүлгөн.

Диссертациялык иштин максаты.

Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасын илимий-теориялык негизде иштеп чыгуу жана аны эксперимент жолу менен текшерүү.

Изилдөөнүн милдеттери

1. Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду окутуунун тарыхын, азыркы абалын, проблемаларын, өзгөчөлүктөрүн, ааламдашуу доорундагы жомокторду окуп-үйрөнүүнүн максатын, милдеттерин аныктоо.

2.Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методологиялык жана дидактикалык негиздерин ачып көрсөтүү; «адабий жомок», «инновациялык технологиялар менен үйрөтүү» түшүнүктөрүнө педагогикалык аспектиден теориялык анализ жүргүзүү.

3.Адабий жомокторду өзбек тилинде окуган окуучуларга үйрөтүүнүн инновациялык технологияларын сунуш кылуу.

4.Адабий жомокторду өзбек мектептеринде инновациялык технологиялар менен окутуу боюнча сунуш кылынган технологияларды педагогикалык экспериментте текшерүү.

Диссертациянын изилдөө объектиси – Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуу процесси.

Изилдөөнүн методдору: Теориялык адабияттарды талдоо; байкоо, анкеттөө, аңгемелешүү, тажрыйбаларды үйрөнүү, анализ жана синтез, педагогикалык эксперимент.

Бул 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (киргыз адабияты) адистиги боюнча изилдөөлөрдүн талаптарына туура келет.

Диссертациялык изилдөөнүн актуалдуулугу. Изилдөөнүн актуалдуулугу.

Бүгүн биринчи иретте, жарандардын, келечек муундардын рухий-адептик тарбиясын колго алуу, анын концепциясын, стратегиясын иштеп чыгуу жана аны ишке чегүү өлкөнүн масштабындагы кечикирилгис милдет жана коомдун зарыл социалдык муктаждыгы Ушул милдетти ишке ашыруунун бир тармагы – окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептер. Кыргыз Республикасында окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептер (класстар) Ош, Жалал-Абад, Баткен областтариында, Ош жана Токмок шаарларында орун алган. Алар толук өзбек тилинде окутуу жүргүзүлүүчү мектептер, аралаш (орус-өзбек, кыргыз-өзбек, тажик-өзбек) мектептер катары иш жүргүзүп келет. Бул мектептер учун кыргыз адабияты окуу предмети практикага 2000-жылдарда гана киргизилип, биринчи окуу программасы Ж.Шериеев жана С.Момуналиев тарабынан түзүлүп, 2000-жылы жарыяланган. 2006-жылы КР Билим берүү жана илим министрлиги окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде кыргыз адабиятынын стандартын нормативдик документ катары бекиткен. Коомдуксаясый өзгөрүүлөргө жана адабиятты окутууга коюлган жаңы талаптарга ылайык А.Муратов менен К.Акматов дагы жаңы программа түзүп, ал 2008-жылы практикага сунушталган жана окуу жүктөмдөрүнүн азайгандыгына байланыштуу, 2014-жылы программага өзгөртүүлөр киргизилген. Өзбек мектептеринде кыргыз адабияты окуу китечтери стабилдүү түзүлбөй, болгондору да улам жаңыланбай, методикалык колдонмолов, мугалимдер учун кошумча материалдар өтө аз экендиги ар дайым айтылып келет. Бул тармактарда кыргыз тилин үйрөтүү багытында Б.Абухамирова (2007), А.Акматова, К.Ураимов кандидаттык диссертацияларын коргоду. Ал эми кыргыз адабиятын окутуу боюнча М.Шарипова «Өзбек мектептеринде кыргыз

алиппесин окутуунун методикасы» (2013), К.Кимсанов «Кыргыз адабияты сабагында Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларын үйрөтүүнүн методикасы (окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында)» (2015), Б.Байтикова «Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде кыргыз адабиятын окутуунун илимий-методикалык негиздері» (2017) деген темаларда кандидаттык диссертацияларын жакташты. Аларда алиппени үйрөтүү, Ч.Айтматовдун чыгармаларын окутуу жана өзбек окуучуларына кыргыз адабиятын үйрөтүүнүн жалпы маселелери көтөрүлгөн, аталган изилдөө болсо бир гана жанрдын – адабий жомоктору окутуунун проблемасын көрсөтүүгө багытталат жана негизги көнүл сабактарды инновациялоонун технологияларына бурулат. «Кыргыз Республикасынын мектептеринде предметтик билим берүүнүн мамлекеттик стандарттарында» окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде кыргыз адабиятын окутуунун негизги милдеттери төмөнкүдөй көрсөтүлөт:

- кыргыз адабиятын окутуу менен мектеп чөйрөсүндө мамлекеттик тилдин кецири колдонулушун камсыз кылууга жетишүү;
- окуучуларды кыргыз фольклору, эл акындарынын чыгармалары жана профессионалдык жазма адабияттын мыкты үлгүлөрү менен тааныштыруу;
- жаштарды жашап жаткан мамлекетинин негизги улуттук маданиятын, тарыхын сыйлоого үйрөтүү, өлкөнүн улуттар аралык тили катары мамлекеттик тилди сезе билүүгө жетишүү;
- адабиятты окуу аркылуу эл таануу;
- адабиятты окуу аркылуу тил таануу;
- мамлекеттик тилдин кадыр-баркын көтөрүү;
- кыргыз адабиятынын чыгармаларын кыргыз тилинде окуу, түшүнүү, түшүнгөнүн айтып берүү деңгээлине жетишүү;
- мамлекеттик тилде өз оюн жаза билүүгө үйрөнүү;
- улут адабияты аркылуу улутту урматтоого көтөрүлүп чыгуу¹.

Бул изилдөөдө бир катар *карама-каршылыктар* бар экендиги аныкталган. Алар: биринчиден, өзбек мектептеринин кыргыз адабияты предмети чейрек кылымдан бери окутулуп келе жатса да, мамлекеттик тилде жазылган адабий чыгармаларды окутуу боюнча методикалык изилдөөлөрдүн өтө аздыгы; экинчиден, адабий жомоктор кыргыз адабиятында кецири берилсе да, аларды окутууну инновациялоо технологиялары боюнча мугалимдердин тажрыйбаларынын үйрөнүлүп, илимий жактан жалпыланбагандыгы; үчүнчүдөн, өзбек тилдүү мектептерде адабий жомокторду окутуу процесси орус адабияты, өзбек адабияты, дүйнөлүк адабият предметтери менен интеграцияланыш процесси изилденбөгендиги ж.б.

Жогорудагыдай карама-каршылыктар жана аларды женилдетүүнүн зарылдыгы, өзбек мектептеринде кыргыз адабиятын окутууга коюлган заманбап талаптар теманын проблемасын аныктап, тема «Адабий жомоктору

инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы (окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында)» деп аталган.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу төмөнкүлөр менен аныкталат: адабий жомокторду инновациялык технологиилар менен окутуунун өзбек мектептерине ылайык ықмалары, жолдору, каражаттары адабият таануу, педагогика, психология илимдеринин соңку жетишкендиктерине негизделип алгачкы жолу иштелип чыккан; адабий жомокторду окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде үйрөтүүнүн тарыхына обзор берилип, азыркы абалы, өзгөчөлүктөрү, проблеманын изилдениш тарыхы, ааламдашуу доорундагы жомокторду окутуунун максат-милдеттери атايын максатта талдоого алынган; адабий жомоктордун окуу программаларында, окуу китептеринде берилиши көрсөтүлгөн; адабий жомокторду инновациялык технологиилар менен окутуу боюнча методисттердин, мугалимдердин тажрыйбалары жалпыланган; адабий жомоктордун берилиши боюнча өзбек жана кыргыз адабияты предметтери салыштырылган; инновациялык технологиилар менен адабий жомокторду окутуунун методикасы педагогикалык тажрыйбадан өткөрүлүп, эффективдүү делген жолдор жана ықмалар практикага сунушталган.

Диссертацияда чыгарылган ар бири илимий жыйынтыктын (жобонун) жана изденүүчүнүн корутундусунун жаңылыгынын деңгээли. 1-жыйынтык жаңы, себеби, окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду окуп үйрөнүүнүн тарыхы, азыркы абалы, ааламдашуу доорундагы жомоктордун педагогикалык, эстетикалык функциялары берилген.

2-жыйынтык жартылай жаңы, адабий жомокторду окуучуларга үйрөтүүнүн методикалык негиздери изилденген.

3-жыйынтык жарым жартылай жаңы, себеби адабий жомокторду окутуу боюнча адабият мугалимдеринин иш тажрыйбалары көрсөтүлгөн.

4-жыйынтык жаңы, себеби, өзбек мектептеринин окуучуларына адабий жомокторду инновациялык технологиилар менен үйрөтүүдө адабият мугалимине зарыл болуучу педагогикалык-дидактикалык, психологиялык, эстетикалык, тилдик методологиялык негиздери каралган.

5-жыйынтык жаңы. Себеби, өзбек мектептеринин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду инновациялап окутууну мындан ары өркүндөтүү боюнча сунуштар берилген.

Алынган жыйынтыктардын практикалык баалуулугу.

Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты сабагында адабий жомокторду инновациялык технологиилар менен окутуу боюнча сунуштар мугалимдердин сабагын өркүндөтүүгө көмөк көрсөтөт жана методисттерге окуу программаларын, окуу китептерин, методикалык колдонмоловорду жакшыртууда, окууучуларга жогорку жана орто окуу жайларында курстук, дипломдук, магистрдик иш жаздырууда багыт берет.

Диссертациясынын материалдары төмөндөгү документтерде, материалдарда жана иштелмелерде колдонулду:

- ЖАК талап кылган илимий-педагогикалык басылмаларда чагылдырылган;
- илимий-практикалык конференцияларда баяндамалар жасалған;
- сабактар, тренингдер өткөрүлгөн;
- педагогикалык эксперименттерде текшерилген.

Абдибалиев Эмилбектин диссертациясынын материалдарын ишке ашыруунун жыйынтыктары боюнча төмөнкүдөй оң натыйжалар алынган:

Биринчи натыйжа адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуунун өзбек мектептерине ылайык ықмалары, жолдору, каражаттары адабият таануу, педагогика, психология илимдеринин соңку жетишкендиктерине негизделип алгачкы жолу иштелип чыккан.

Экинчи натыйжа адабий жомокторду окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде үйрөтүүнүн тарыхына обзор берилип, азыркы абалы, өзгөчөлүктөрү, проблеманын изилдениш тарыхы, ааламдашуу доорундагы жомокторду окутуунун максат-милдеттери атайын максатта талдоого алынган.

Үчүнчү натыйжа адабий жомоктордун окуу программаларында, окуу китептеринде берилиши көрсөтүлүп, адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуу боюнча методисттердин, мугалимдердин тажрыйбалары жалпыланган.

Төртүнчү натыйжа адабий жомоктордун берилиши боюнча өзбек жана кыргыз адабияты предметтери салыштырылган жана инновациялык технологиялар менен адабий жомокторду окутуунун методикасы педагогикалык тажрыйбадан өткөрүлүп, эффективдүү делген жолдор жана ықмалар практикага сунушталган.

Изилдөөнүн негизги мазмуну төмөндөгү эмгектерде чагылдырылган: 1. Абдибалиев Э.А. «Жомок» жана «Адабий жомок» түшүнүктөрүнүн теориялык анализи [Текст] / Э.А. Абдибалиев, Ж.Р. Шербаева // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2021. – №9. – 282-286-бб.

2. Абдибалиев Э.А. Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметинде жомокторду окутуунун методологиялык-дидактикалык негиздери [Текст] / Э.А. Абдибалиев, Ж.Р. Шербаева // Актуальные научные исследования в современном мире. – 2022. – Часть 5. – 248-255- бб.

3. Абдибалиев Э.А. Жомоктордун жанрдык табиятын жана окутуу проблемаларын изилдөөнүн тарыхы [Текст] / Э.А. Абдибалиев, Ж.Р. Шербаева // Актуальные научные исследования в современном мире. – 2022. – Часть 5. – 256-262 - бб.

4. Абдибалиев Э.А. Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду окутуунун теориялык жана практикалык жактан өзгөчөлүктөрү [Текст] / А.Ж.Муратов, Э.А. Абдибалиев, // Окутуунун инновациялык технологиялары. - 2022-жыл, №16, 32-39-бб.

5.Абдиалиев Э.А. Адабий жомоктун жанрдык өзгөчөлүктөрү [Текст] / А.Ж.Муратов, Э.А. Абдиалиев, // Окутуунун инновациялык технологиялары. 2022-жыл, №16, 19-26-бб.

6.Абдиалиев Э.А. Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду үйрөтүү проблемасынын изилдениши [Текст] / Э.А. Абдиалиев, // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана 2022-жыл, № 7, 266-269-бб.

7.Абдиалиев Э.А. Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду үйрөтүү проблемасынын изилдөөнүн методологиялык негиздери [Текст] / Э.А. Абдиалиев, // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана 2022-жыл, № 7, 270-273-бб.

8.Абдиалиев Э.А. Кыргыз адабиятын өзбек мектептеринде инновациялык технологиилар менен үйрөтүү [Текст] / Э.А. Абдиалиев, // Alatoo Academik Studies 2022-жыл, № 4, 151-157-бб.

9.Абдиалиев Э.А. Адабий жомокторду теориялык аспекттен изилдөөнүн тарыхы [Текст] / Э.А. Абдиалиев, // Жалал-Абад мамлекеттик университетинин жарчысы 2023-жыл, № 1

10.Абдиалиев Э.А. Азыркы учурда окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду окутуунун максаты, милдеттери жана негизги багыттары [Текст] / Э.А. Абдиалиев, // Жалал-Абад мамлекеттик университетинин жарчысы 2023-жыл, № 1

Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат негизинен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине дал келет.

Айрым мүчөлүштүктөр:

1.Адабий жомокторду инновациялык технологиилар менен окутуунун ыкмалары жана жолдору деген үчүнчү баптын экинчи параграфында инновациялык технологиилар теориялык жактан бекемделбей, практикалык жагына көбүрөөк көңүл бөлүнүп калган.

2. VI класста Т.Үмөталиевдин «Күч бирдикте» деген жомогун окутууну инновациялоо технологиилары, Тоголок Молдонун «Жер жана анын балдары» адабий жомок-поэмасын окутуунун инновациялык жолдору жана ыкмалары, Жаңы технологиилар менен Жоомарт Бөкөнбаевдин «Чептен эрдин күчү бек» адабий жомогун окутуу, Адабий жомокторду өзбек адабияты менен интеграциялап окутуу технологиилары (Чыңғыз Айтматовдун «Бугу-Эне» адабий жомогунун мисалында аттуу бөлүмдөрдүн башында теориялык маселелер аз берилген.

3. Диссертацияда орфографиялык жана пунктуациялык каталар кеткен.

Үрас, жогоруда айтылган сунуштар иштин илимий мазмунуна терс таасирин тийгизбейт, адабий жомокторду инновациялык технологиилар менен үйрөтүүнүн методикасы багытында кыргыз педагогика илиминде ырааттуу жана учур талабына ылайык иштелип чыккан салмактуу эмгек болуп саналат.

Жетектөөчү уюмду, расмий оппоненттерди дайындоо жөнүндө сунуштун негиздүүлүгү.

Диссертациялык кеңештин экспертик комиссиясы жетектөөчү мекеме катары Жалал-Абад мамлекеттик университетинин башталгыч билим берүүнүн теориясы жана методикасы, педагогика жана психология, кыргыз жана чет элдер адабияты кафедраларын сунуштайт. Аталган кафедрада сунушталган илимдин тармагы боюнча илимдин доктору, кандидаттары (Сакиева С.С. - п.и.д., профессор, 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты), Ураимов К.М. - п.и.к., Эшиев Ж. – п.и.к., доцент, Найманбаев М.Ж. –п.и.к., доцент, Рыскулова Г. – п.и.к., доцент, ж.б.) жана филология илимдеринин кандидаттары, доценттер: Чокоева Д.М., Бакиров Г.К., Кадырова А.К. ж.б. адистер эмгектенет.

Эксперттик комиссия расмий оппоненттер катары төмөнкү адистерди сунуш кылат.

Биринчи расмий оппонент катары адабиятты окутуунун теориясы менен практикасы боюнча адис педагогика илимдеринин доктору, профессор С.Т.Батаканованы сунуш кылат (13.00.02). Анын эмгектери: 1.Мектепте көркөм чыгармаларды талдоонун илимий-педагогикалык негиздери: Монография. –Б.: Кут Бер, 2010. – 286 б. 2. Драмалык чыгармаларды окутуунун технологиясы: Монография. -Б.: Кут бер, 2013. – 296 б. 3.Адабиятты окутуунун усулдары менен ықмалары: Окуу-методикалык колдонмо. –Б.: Кут бер, 2013. – 53 б. 4. Көркөм чыгармаларды талдоого окуучулардын кабыл алуусун даярдоо: Окуу-методикалык колдонмо. -Б.: Кут бер, 2014. -32б. 5.Көркөм чыгармаларды окутуунун методикасы: Монография. -Б.: Кут бер, 2014. -415 б., 6.Окутуунун салттуу методдору жана инновациялык технологиилары: Окуу курал. -Б.: Кут бер, 2021. -60 б. 7.Окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы: КР Жогорку аттестациялык комиссисынын Бюллетени, №2, Sprint, 2022, 62-66-бб. 8.Эпикалык чыгармаларды окутуунун технологиилары: Окуу курал. -Б.: Кут бер, 2022. -40 б. 9.Жаштарды руханий-адеп-ахлактыкка тарбиялоодо Каныкейдин образынын мааниси: Alatoo Academic studies. -Бишкек, 2022. - №3. С.243-252.

Экинчи расмий оппонент катары кыргыз адабиятын окутууга байланыштуу адис педагогика илимдеринин кандидаты, БатМУнун Кызыл-Кыя гуманитардык педагогикалык институтунун гуманитардык факультетинин кыргыз тили жана тарых кафедрасынын профессордун м.а., Т.Н.Каранованы сунуш кылат. (13.00.02) Анын эмгектери:

1 Элдик салттар менен тарбиялоо өз алдынча принцип катарында [Текст] / Т.Н. Каранова. // Вестник – Хабаршы Казахского национального университета им. Аль-Фараби. – Алматы, 2011.- №1 (131). – 249-253-бб. 2.Элдик макал-лакаптар аркылуу окуучуларга атуулдук тарбия берүүгө үйрөтүү [Текст] / И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы, 2012. - №2. – 279-283-бб. 3. Атуулдук тарбиянын башаты – элдик чыгармаларда [Текст] / И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы, 2012. - №2. – 302-306-бб. 4.Жомоктор аркылуу окуучуларга атуулдук тарбия берүүгө болочок мугалимдерди үйрөтүү жолдору [Текст] / Известия ВУЗов, 2012. -№1.-278-281-бб. 5.Балдар фольклорун окуп-

үйрөнүүдө окуучуларды риторикалык тапкычтыкка калыптандырууда студенттерди үйрөтүү сабагы [Текст] / Известия ВУЗов, 2012. -№1.-288-291-66. 5.Элдик балдар чыгармалары аркылуу окуучуларды Ата Журтун сүйүгө тарбиялоо [Текст] / Известия Вузов Кыргызстана, №5, Б,-2018.- С. 208-210 7. Preparation for Family life of Children by Means of National Values and Heritage of the Kyrgyz People and Competence of the Teacher in Its Use of Educational Process [Текст] / Misilimkan D. Aidarova, Ergeshali kyzы Aktilek, Ergeshali kyzы Aichurok, Ashim Z.Zulpuyev // Scopus №2 М,-2019.- 1187-1196 p. 8.Integration of Activiti and Competency Assessment Methods [Текст] / Baktygul T. Ismailova, Roza K.Abdurasulova, Kenzheke E.Esenalieva, Marsiana Z. Korchubekova. // Scopus №2 М,-2019. -507-517p. 9.ЖОЖдордун педагогикалык факультеттеринде балдар фольклору аркылуу студенттерди окуучуларга атуулдук тарбия берүүгө үйрөтүү жолдору. (методикалык колдонмо) [Текст] / Б.: “Улуу Тоолор”, 2018.-134 бб.

Диссертациялык кеңештин экспертици комиссиясы, сунуш кылышкан документтерди карал чыгып, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетине жана Ж.Баласагын атындагы улуттук университетине караштуу Д. 13.23.673 диссертациялык кеңешине 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (киргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн изденүүчү Абдибалиев Эмилбектин 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (киргыз адабияты) адистиги боюнча “Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы (октуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында)” деген темадагы диссертациясын кабыл алууну сунуш кылат.

Эксперттик комиссиянын төрайымыз
педагогика илимдеринин доктору, профессор

С.Т. Батаканова

Подпись Г.Батаканова	
кол тамгасын	
тастыктаймын, заверяю.	
Нач. отдела кадров	Г.
20 Г.	

И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.23.673 диссертациялык кеңешинин мүчесү, педагогика илимдеринин доктору, доцент Акматов **Кыялбек Камутовичтин** изденүүчү **Абдибалиев Эмилбек Абыбаитовичтин** «**Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы**» (**Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында**) аттуу темада 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) шифрине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясына экспертизик

БҮТҮМ

Эксперт педагогика илимдеринин доктору, доцент Акматов **Кыялбек Камутович** изденүүчү **Абдибалиев Эмилбек Абыбаитовичтин** «**Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы**» (**Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында**) деген темадагы диссертациялык ишин карап чыгып, төмөндөгүдөй чечимге келди:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши.

Изденүүчү Абдибалиев Эмилбек Абыбаитовичтин «**Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы**» (**Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында**) деген темадагы диссертациялык иши диссертациялык кеңештин профилине туура келет.

Иште адистигинин паспортуна 13.00.02 – окутуу менен тарбиялоонун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) шифрине толук туура келет, Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы боюнча изилдөө жүргүзүлгөн.

Диссертация боюнча жалпы маалыматтар: Тема 2013-жылдын 27-илюнунда И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Окумуштуулар кеңешинин отурумунда Абдибалиев Эмилбек Абыбаитовичтин «**Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы**» (**Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында**) деген атальшта 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча бекитилген. Илимий жетекчи

п.и.д., профессор А. Ж. Муратов.

Диссертация 2023-жылдын 13-мартында И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин алдындагы Мамлекеттик тил жана маданият институтунун Кыргыз адабияты жана аны окутуунун технологиялары кафедрасынын кеңейтилген жыйынында талкууланган. Талкууга п.и.д., профессор А.Акунова (13.00.02), п.и.к., доцент, Г.Абыкадырова (13.00.02), ж.б. адистер катышкан.

2. Иштин максаты катары окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасын илимий-теориялык негизде иштеп чыгуу жана аны эксперимент жолу менен текшерүү жана практикага сунуш кылуу алынган.

Коюлган максат диссертацияда төмөндөгү милдеттерди аткаруу менен чечилген:

- Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду окутуунун тарыхын, азыркы абалын, проблемаларын, өзгөчөлүктөрүн, ааламдашуу доорундагы жомокторду окуп-үйрөнүүнүн максатын, милдеттерин аныктоо.
- Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методологиялык жана дидактикалык негиздерин ачып көрсөтүү; «адабий жомок», «инновациялык технологиялар менен үйрөтүү» түшүнүктөрүнө педагогикалык аспектиден теориялык анализ жүргүзүү.
- Адабий жомокторду өзбек тилинде окуган окуучуларга үйрөтүүнүн инновациялык технологияларын сунуш кылуу.
- Адабий жомокторду өзбек мектептеринде инновациялык технологиялар менен окутуу боюнча сунуш кылынган технологияларды педагогикалык экспериментте текшерүү жана жыйынтыктарын талдоо.

Коюлган милдеттерге жетүү үчүн изденүүчү үч этапта тажрыйба жүргүзгөн, изилдөө учурунда заманбап педагогикалык методдор пайдаланылган. Бул колдонгон усулдары жана ыкмалары өз максатына жеткен.

Диссертациянын изилдөө объективиси диссертациясынын максат жана милдеттерине ылайык келет.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Изилдөөчү диссертацияны жазууга киришүү алдынан бир катар *карама-карылымдар* бар экендигин аныктаган. Алар: биринчиiden, өзбек мектептеринин кыргыз адабияты предмети

чейрек кылымдан бери окутуулуп келе жатса да, мамлекеттик тилде жазылган адабий чыгармаларды окутуу боюнча методикалык изилдөөлөрдүн өтө аздыгы; экинчиден, адабий жомоктор кыргыз адабиятында кеңири берилсе да, аларды окутууну инновациялоо технологиялары боюнча мугалимдердин тажрыйбаларынын үйрөнүлүп, илимий жактан жалпыланбагандыгы; үчүнчүдөн, өзбек тилдүү мектептерде адабий жомокторду окутуу процесси орус адабияты, өзбек адабияты, дүйнөлүк адабият предметтери менен интеграцияланыш процесси изилденбөгендиги илимий иштин **актуалдуулугун** жаратат.

Диссертацияда коюлган милдеттердин ар бирин чечүү зарылдыгын негиздөөдө илимий адабияттардагы маалыматтарга анализ жүргүзүлгөн, теманы изилдөөнүн тарыхы, азыркы абалы, проблемалары көрсөтүлгөн.

Жогоруда айтылгандардын негизинде изденүүчү тарабынан жүргүзүлгөн илимий изилдөө абдан актуалдуу жана окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде иштегендер үчүн керектүү деп эсептейбиз.

3. Илимий натыйжалар.

3.1. Иште педагогика жана анын теориясы жана методикасы илиминин өнүгүшү үчүн бир кыйла мааниге ээ төмөндөгүдөй илимий негизделген жаңы теориялык натыйжалар алынган: изилдөөнүн темасына байланыштуу илимий-теориялык, илимий-методикалык эмгектер, практикалык тажрыйбалар изденүүчү тарабынан өз алдынча окуп-үйрөнүлүп, жалпылаштырылып, алар боюнча тыянактар чыгарылган. Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн ыкмалары көрсөтүлгөн. Иштелип чыккан ыкмалар жана жолдор педагогикалык эксперименттик текшерүүлөрдөн өткөрүү, алынган натыйжалардын майнаштуулугу аныкталган. Проблеманын маанисин жана маңызын көрсөтүү үчүн көптөгөн окумуштуулардын пикирлерине таянып, ал пикирлерди эмгекте чагылдырылган.

3.2. Алынган натыйжалардын азыркы илим чегинде илимий жаңылыгы төмөнкүлөр менен байланышат. Диссертант тарабынан эмгекте методологиялык негиздерге таянуу менен эмгеги үчүн зарыл түшүнүктөрүнүн теориялык аныктамалары текшерилген; педагогикалык шарттары жана жолдору аныкталган.

3.3.Илимий натыйжалардын ишенимдүүлүгүн негиздөө: Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнү өнүктүрүүнүн ыкмаларынын, жолдорунун жана

каражаттарынын натыйжалуулугу педагогикалык эксперимент аркылуу текшерилип, практикалык сунушталган.

3.4. Иштин теориялык мааниси бар, анда диссертант теориялык жоболорун илимий-практикалык негизде сунуштайт.

3.5. Диссертациялык иш анын квалификациялык белгилерине негизинин туура келет

4. Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү (тармак, өлкө, дүйнө үчүн)

Диссертацияда алынган илимий натыйжалар төмөнкүлөрдө ишке ашырылган: Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн ықмалары иштелип чыккан.

5. Автореферат диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максат жана милдеттерине негизинен дал келет.

6. Диссертациянын материалдары төмөндөгү басылмаларда чагылдырылган:

1. Абдибалиев Э.А. «Жомок» жана «Адабий жомок» түшүнүктөрүнүн теориялык анализи [Текст] / Э.А. Абдибалиев, Ж.Р. Шербаева// Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2021. – №9. – 282-286-бб.

2. Абдибалиев Э.А. Башталгыч класстардын «Адабий окуу» предметиндеги жомокторду окутуунун методологиялык-дидактикалык негиздери [Текст] / Э.А. Абдибалиев, Ж.Р. Шербаева // Актуальные научные исследования в современном мире. – 2022. – Часть 5. – 248-255- бб.

3. Абдибалиев Э.А. Жомоктордун жанрдык табиятын жана окутуу проблемаларын изилдөөнүн тарыхы [Текст] / Э.А. Абдибалиев, Ж.Р. Шербаева // Актуальные научные исследования в современном мире. –2022. – Часть 5. – 256-262 - бб.

4. Абдибалиев Э.А. Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду окутуунун теориялык жана практикалык жактан өзгөчөлүктөрү [Текст] / А.Ж.Муратов, Э.А. Абдибалиев, // Окутуунун инновациялык технологиялары.- 2022-жыл, №16, 32-39-бб.

5. Абдибалиев Э.А. Адабий жомоктун жанрдык өзгөчөлүктөрү [Текст] / А.Ж.Муратов, Э.А. Абдибалиев, // Окутуунун инновациялык технологиялары. 2022-жыл, №16, 19-26-бб.

6. Абдибалиев Э.А. Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду үйрөтүү проблемасынын изилдениши [Текст] / Э.А.

Абдиалиев, // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана 2022-жыл, № 7, 266-269-бб.

7. Абдиалиев Э.А. Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду үйрөтүү проблемасынын изилдөөнүн методологиялык негиздери [Текст] / Э.А. Абдиалиев, // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана 2022-жыл, № 7, 270-273-бб.

8. Абдиалиев Э.А. Кыргыз адабиятын өзбек мектептеринде инновациялык технологиялар менен үйрөтүү [Текст] / Э.А. Абдиалиев, // Alatoo Academik Studies 2022-жыл, № 4, 151-157-бб.

9. Абдиалиев Э.А. Адабий жомокторду теориялык аспекттен изилдөөнүн тарыхы [Текст] / Э.А. Абдиалиев, // Жалал-Абад мамлекеттик университетинин жарчысы 2023-жыл, № 1

10. Абдиалиев Э.А. Азыркы учурда окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду окутуунун максаты, милдеттери жана негизги багыттары [Текст] / Э.А. Абдиалиев, // Жалал-Абад мамлекеттик университетинин жарчысы 2023-жыл, № 1

7. Диссертациянын теориялык корутундуларынын апробацияланышы.
Тема боюнча 6 окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектепте эксперименттер өткөрүлгөн. Диссертациялык иш И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин алдындагы Мамлекеттик тил жана маданият институтунун Кыргыз адабияты жана аны окутуунун технологиялары кафедрасынын кеңейтилген жыйынында талкууланган.

8. Айрым мүчүлүштүктөр:

1. Авторефераттын структурасын УАК жобосуна ылайык жасоо керек.
2. Иште стилистикалык, орфографиялык каталар арбын кездешет. Алардын баарын ондоп чыгуу керек.

7. Сунуштар: *Диссертациялык ишти расмий коргоого оппоненттер катары төмөндөгүлөр сунушталат:*

1-расмий оппонент катары: педагогика илимдеринин доктору, профессор СТ.Батаканова. – Шифри – 13.00.02. Анын бул темага жасын эмгектери:

1. Батаканова С.Т. Мектепте көркөм чыгармаларды талдоонун илимий-методикалык негиздери: Монография. – Б.: Кутбер, 2010, - 286 б.; 2. Драмалык чыгармаларды окутуунун технологиясы: Монография. – Б.: Кутбер, 2013, - 296 б.; 3. Адабиятты окутуунун усулдары менен ықмалары: Окуу-методикалык олдонмо. –Б.: Кутбер, 2013, - 53 б. 4. Көркөм чыгармаларды талдоого окуучулардын кабыл алуусун даярдоо: Окуу-методикалык колдонмо. –Б: Кутбер,

2021, - 60 б. 5. Көркөм чыгармаларды окутуунун методикасы: Монография. – Б.: Кутбер, 2014, - 415 б.

2-расмий оппонент катары Т.Н.Каранова, БатМУнун Кызыл-Кыя гуманитардык педагогикалык институтунун гуманитардык факультетинин кыргыз тили жана тарых кафедрасынын проф.м.а., педагогика илимдеринин кандидаты. Анын бул темага жасын эмгектери: 1. Кыргыздын элдик балдар чыгармаларынын таалим -тарбиялык ролу. Атайын курсун программасы Бишкек: Гүлчынар, 2009. -10-бб. 2. Элдик тарбиядагы таасир этүү методдору Наука образование техника, 2010.-№1.-27-30-бб. 3. Балдарды улуулардын тажрыйбасын эске алып тарбиялоо- элдик тарбияда өз алдынча принцип катарында КББА кабарлары, 2010.-№4. – 61-65-бб. 4. Элдик балдар чыгармаларындагы баланын жеке мүмкүнчүлүгүн эске алып тарбиялоо принцип жагдайында Известия ВУЗов, 2011. -№5.-275-278-бб. 5. Элдик санат насыт ырларындагы, макал лакаптарындагы жана жомоктордогу балдарды адамгерчилик жакшы сапаттарга калыптандыруу методдору И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы, 2011.-№1.-71-74-бб. 6. Жомоктор аркылуу окуучуларга атуулдук тарбия берүүгө болочок мугалимдерди үйрөтүү жолдору Известия ВУЗов, 2012. -№1.-278-281-бб. 7. Балдар фольклорун окуп-үйрөнүүде окуучуларды риторикалык тапкырчыкка калыптандырууда студенттерди үйрөтүү сабагы Известия ВУЗов, 2012. -№1.-288-291-бб. 8. Элдик балдар чыгармалары аркылуу окуучуларды Ата Журтун сүйүүгө тарбиялоо Известия Вузов Кыргызстана, №5, Б,-2018.- С. 208-210

Жетектөөчү мекеме катары Жалал-Абад мамлекеттик университетинин башталгыч билим берүүнүн теориясы жана методикасы, педагогика жана психология, кыргыз жана чет элдер адабияты кафедраларын сунуштаймын. Кафедрадагы адистер: Сакиева С.С., п.и.д., профессор (13.00.02); Уримов К.М. п.и.к., Эшиев Ж. п.и.к., доцент, Найманбаев М.Ж. п.и.к., доцент, Рыскулова Г. п.и.к., доцент жана филология илимдеринин кандидаттары доценттер Чокоева Д.М., Бакиров Г.К., Кадырова А.К. ж.б.

9. Корутунду: Изденүүчү Абдибалиев Эмилбек Абылайовичтин «Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы» (Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында) деген темадагы диссертациясы өз алдынча аткарылган иш жана анын эмгегин азыркы учур үчүн актаулдуу деп баалоого болот.

10. Диссертациялык көңөштүн эксперти К.К.Акматов сунуш кылышкан документтерди карап чыгып И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик

университетинин жана Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.23.673 диссертациялык кенешине 13.00.02 – окутуу менен тарбиялоонун теориясы жана методикасы (киргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн Абдибалиев Эмилбек Абыбайтовичтин «Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы» (Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында) деген атальштагы диссертацияны алдын ала коргоого сунуш кыламын.

Эксперт Акматов Кыялбек Камутович,
Кыргыз Республикасынын Билим берүү
жана илим министрлигинин мектептеги жана
мектептен тышкаркы билим берүү
башкармалыгынын башчысы,
педагогика илимдеринин доктору, доцент
(13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун
теориясы менен методикасы (киргыз адабияты)

К.К. Акматовдун колун тастыктаймын
Кадрлар бөлүмү

Изденүүчү Абдибалиев Эмилбектин 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн “**Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы**” (**Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептеридин мисалында**)-деген темадагы диссертациясына И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) жана психология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштуруулган Д 13.23.673 диссертациялык кеңешинин экспертицик комиссиянын мүчөсү – педагогика илимдеринин доктору, доцент Үкүева Бұшарипа Кожояровнанын

БҮТҮМҮ

Эксперт п.и.д., доцент Б. К. Үкүева изденүүчү **Абдибалиев Эмилбектин** 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган “**Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы**” (**Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин мисалында**)-деген темадагы диссертациясы менен таанышып чыгып төмөнкүлөрдү ырастайт:

Изденүүчү **Абдибалиев Эмилбектин** ““**Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы**” (**Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептеридин мисалында**)-деген темадагы кандидаттык изилдөөсү өзүнүн объектиси, предмети, изилдөө методдору боюнча Д 13.23.673 диссертациялык кеңештин профилине туура келет. Ошондой эле иште 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистигинин паспортуна толук ылайык келген проблемалар камтылган жана анда окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердеги кыргыз адабиятында адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүп окутуунун мисалы илимий -теориялык жана илимий-методикалык жактан кеңири планда изилденген.

Изилдөөнүн максаты –окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасын илимий-теориялык негизде иштеп чыгуу жана аны эксперимент жөлу менен текшерүү жана практикага сунуш кылуу. Бул максатты ишке ашыруу үчүн *биринчи*, окутуу өзбек

тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду окутуунун тарыхын, азыркы абалын, проблемаларын, өзгөчөлүктөрүн, ааламдашуу доорундагы жомокторду окуп-үйрөтүүнүн максатын милдеттерин аныктаган. Экинчи, окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методологиялык жана дидактикалык негиздерин ачып, көрсөтүп, “адабий жомок”, “инновациялык технологиилар менен үйрөтүү” түшүнүктүрүнө педагогикалык аспектиден теориялык анализ жүргүзгөн. Учунчү, адабий жомокторду өзбек тилинде окуган окуучуларга үйрөтүүнүн инновациялык технологииларын сунуш кылган. Төртүнчү, адабий жомокторду өзбек мектептеринде инновациялык технологиилар менен окутуу боюнча сунуш кылышкан технологияларды педагогикалык экспериментте текшерген.

Диссертациянын мазмуну, коргоого коюлуп жаткан жоболор 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (kyргыз адабияты) адистигинин талаптарына жооп берет.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу: Жалпы билим берүүчү мекемелерде таалим-тарбия иштерин улуттук маданий жана адабий баалуулуктар менен жалпы адамзаттык баалуулуктарды айкалыштыруу менен жүргүзүү талабына артыкчылыктуу маани берилип келет. Улуттук жана адамзаттык асыл баалуулуктардын башаты да, бай казынасы да көркөм адабиятта, анын ичинде элдик оозеки чыгармаларда жана анын катарында адабий жомоктордо камтылган. Ошондуктан, Кыргыз эли – көп улуттуу этностордун биримдигин чындоо, ар бир этностун өз алдынчалыгын сактоо менен өлкөнүн негизин түзгөн кыргыз улутунун тилин, маданиятын, салттарын сыйлоо жана өнүктүрүү мамлекеттеги ар бир атуулдун милдetti экендигин тастыктаган КР Президенти С.Н.Жапаровдун 2021-жылдын 29-январындагы №1 “Инсандын руханий-адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дene тарбиясы” жана №157 “Улуттук нарк жөнүндө” жарлыктарын кубатоо максатында 2022-2027-жылдар аралыгында Улуттук наркты сактоо жана өнүктүрүү жөнүндө улуттук программа кабыл алышкан. Аталган программаны мамлекеттик документтерде эле эмес, билим берүү системасында болочок жаш муундарга жеткирүү менен Кыргыз Республикасында жашаган көп улуттуу этносторго үйрөтүү, ошонун ичинде окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде жүзөгө ашыруу максатын көздөө илимий иштин актуалдуулугун аныктайт.

Диссертациянын жаңылығы жана теориялык баалуулугу:

- Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты предметинде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн өзбек мектептерине ылайык ықмалары, жолдору, каражаттары адабият таануу, педагогика, психология илимдеринин соңку жетишкендиктерине негизделип алгачкы жолу иштелип чыгылгандыгы;
- Адабий жомокторду окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде үйрөтүүнүн тарыхына обзор берилип, азыркы абалы, өзгөчөлүктөрү, проблеманын изилдениш тарыхы, ааламдашуу доорундагы жомокторду үйрөтүүнүн-окутуунун максат, милдеттери атайын максатта талдоого алынгандыгы;
- Адабий жомокторду окутуу программаларында, окуу китептеринде берилиши көрсөтүлгөндүгү;
- Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуу боюнча методисттердин, мугалимдердин тажрыйбаларынын жалпылангандыгы;
- Адабий жомоктордун берилиши боюнча өзбек жана кыргыз адабияты предметтеринин салыштырылгандыгы;
- Инновациялык технологиялар менен адабий жомокторду окутуунун методикасы педагогикалык тажрыйбадан өткөрүлүп, анын эффективдүү жолдору практикага сунушталгандыгы.

Диссертациянын практикалык баалуулугу: окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты сабагында адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуу боюнча берилген сунуштар окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн орто мектептин мугалимдеринин сабагын өркүндөтүүгө көмөк көрсөтө ала тургандыгы. Ошондой эле методисттерге окуу программаларын, окуу китептерин, методикалык колдонмоловорду жазууда, окутуучуларга жогорку жана орто окуу жайларында курсук, дипломдук, магистрдик иш жаздырууга багыт жана жакындан көмөк боло тургандыгы.

Диссиденттын жекече салымы:

- Диссидент тарабынан окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептердин кыргыз адабияты сабагында адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуунун натыйжалуу ықмалары табылгандыгы;
- Адабий жомокторду өзбек мектептеринде окутуунун тарыхы, өзгөчөлүктөрү, бул багытта изилдөөнүн эволюциясы аныкталгандыгы;

- Адабий жомокторду окутуунун жаңычыл ықмалары иштелип чыккандыгы жана өндүрүшкө сунушталгандыгы;
- Сунушталган ықмалардын натыйжалуулугу педагогикалык экспериментте текшерилгендиги;
- Эң негизги диссертациянын илимий мазмуну жеке өзү тарабынан аprobациялангандыгы. Башкача айтканда РИНЦ статусундагы Зчет өлкөлүк басылмаларда, 8 КР ЖАК тарабынан талап кылынган журналдарда жарыялангандыгы, жана алардын географиялык масштабынын кенендиги.

Диссертацияда чыгарылган ар бир жыйынтыктын (илимий жобонун) жана изденүүчүнүн корутундусунун негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгүнүн деңгээли:

Биринчи жыйынтык изилдөөдөн келип чыккан негиздемелер, тыянактар, сунуштар окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуунун натыйжалуулугун жогорулатууга салым кошкондугу.

Экинчи жыйынтык адабият боюнча программалардын жана окуу китеттеринин окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуунун методикасын өркүндөтүүгө көмөк көрсөткөндүгү.

Үчүнчү жыйынтык диссертациянын ички мазмунундагы материалдар окуучулардын өз алдынча чыгармачылык менен ой жүгүртүүсүн, продуктивдүү, креативдүү деңгээлдерин өстүрүүгө өбөлгө түзө тургандыгы.

Төртүнчү жыйынтык окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептерде адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен окутуунун методикасы жалпы билим берүү системасында билим берүү менен чектелбестен, таалим-тарбия берүү тармагын жакшыртууга көмектөшө тургандыгы.

Жетектөөчү мекемени, расмий оппоненттерди дайындоо боюнча сунуштун негиздүүлүгү

Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы жетектөөчү мекеме катары Жалал-Абад мамлекеттик университетинин Башталгыч билим берүүнүн теориясы жана методикасы, Педагогика жана психология кафедраларын сунуштайт.

Эксперттик комиссия расмий оппоненттер катары төмөнкү адистерди сунуш кылат:

Биринчи расмий оппонент катары кыргыз тилин жана адабиятын окутуунун теориясы менен практикасы боюнча адис, педагогика илимдеринин доктору, профессор **Светлана Батаканова Топчуевнаны**

сунуш кылат (13.00.02). **Анын эмгектери:** илимий адистигинин шифры 13.00.02

1.Интерактивдүү метод аркылуу көркөм чыгармаларды окутуу /КББАнын кабарлары. -Б.: Билим, 2015. №3 (35), 279-283- бб.

2.Ч.Айтматовдун чыгармаларын окутуунун интерактивдүү усулдары/ Айтматов окуулары 2015 Эл аралык илимий-практикалык конференциянын макалалары (11-12-декабрь, Бишкек, Кыргызстан).-Б.: Туар, 2015. 464 б. 340-347-бб.

3.Интерактивдүү метод аркылуу лирикалык чыгармаларды окутуу /Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. –Ош, Билим, 2015. №4 (1), 49-54 – бб.

4. Көркөм чыгармага талдоо жүргүзүүнүн методологиялык негиздери/ К. И. Скрябин атындагы КУАУнун Жарчысы: №1 (37). – Б.: Улуу Тоолор, 2016, 122-130-бб.

5.Адабиятты окутуунун методикасы илиминде көркөм чыгарманы талдоо проблемасы / Известия вузов журналы. –Б., №8, 2016, 121-129- бб.

6. Окуучулардын адабий-теориялык түшүнүктөрүн калыптаандыруу/ К. И. Скрябин атындагы КУАУнун Жарчысы: №2 (38). – Б.: Улуу Тоолор, 2016, 88-94- бб.

7. Окуу китебинин автору - Калим Рахматуллин / Жусуп Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы. Атайын чыг. –Б.: КУУ, 2016, 87-91 -бб.

Экинчи расмий оппонент катары кыргыз адабиятын окутуунун теориясы менен практикасы боюнча адис, педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Карапова Т. Н. сунуш кылат (13.00.02). **Анын эмгектери:**

1. **Карапова Т. Н.** Кыргыздын элдик балдар чыгармаларынын таалим -тарбияллык ролу. Атайын курсун программысы [Текст] / Т.Н. Карапова. // - Бишкек: Гүлчынар, 2009. -10-бб.

2. **Карапова Т. Н.** Элдик тарбиядагы таасир этүү методдору [Текст] / Т.Н. Карапова. // Наука образование техника, 2010.-№1.-27-30-бб.

3. **Карапова Т. Н.** Балдарды улуулардын тажрыйбасын эске алыш тарбиялоо - элдик тарбияда өз алдынча принцип катарында [Текст] / Т.Н. Карапова. // КББА кабарлары, 2010.-№4. – 61-65-бб.

4. **Карапова Т. Н.** Элдик балдар чыгармаларындагы баланын жеке мүмкүнчүлүгүн эске алыш тарбиялоо принцип жагдайында [Текст] / Т.Н. Карапова. // Известия ВУЗов, 2011. -№5.-275-278-бб.

5. **Каранова Т. Н.** Элдик санат насыт ырларындагы, макал лакаптарындагы жана жомоктордогу балдарды адамгерчилик жакшы сапаттарга калыптандыруу методдору [Текст] / Т. Н. Каранова. // И. Арабаев атындагы КМУнун жарчысы, 2011.-№1.-71-74-бб.
6. **Каранова Т. Н.** Педагогикалык ЖОЖдордо балдар фольклорунун изилдениши жана окуп-үйрөнүүнүн абалы [Текст] / Т.Н. Каранова. // Эл агартуу, 2011.-№9.-49-53-бб.
7. **Каранова Т. Н.** Элдик салттар менен тарбиялоо өз алдынча принцип катарында [Текст] / Т. Н. Каранова. // Вестник – Хабаршы Казахского национального университета им. Аль-Фараби. – Алматы, 2011.- №1 (131). – 249-253-бб.
8. **Каранова Т. Н.** Элдик макал-лакаптар аркылуу окуучуларга атуулдук тарбия берүүгө үйрөтүү [Текст] / Т.Н. Каранова. // И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы, 2012. - №2. – 279-283-бб.
9. **Каранова Т. Н.** Атуулдук тарбиянын башаты – элдик чыгармаларда [Текст] / С. К. Рысбаев, Т. Н. Каранова. // И.Арабаев атындагы КМУнун жарчысы, 2012. - №2. – 302-306-бб.
10. **Каранова Т. Н.** Жомоктор аркылуу окуучуларга атуулдук тарбия берүүгө болочок мугалимдерди үйрөтүү жолдору [Текст] / Т.Н. Каранова. // Известия ВУЗов, 2012. -№1.-278-281-бб.
11. **Каранова Т. Н.** Балдар фольклорун окуп-үйрөнүүдө окуучуларды риторикалык тапкычтыкка калыптандырууда студенттерди үйрөтүү сабагы [Текст] / Т.Н. Каранова. // Известия ВУЗов, 2012. -№1.-288-291-бб.
12. **Каранова Т. Н.** Элдик балдар чыгармалары аркылуу окуучуларды Ата Журтун сүйүгө тарбиялоо [Текст] / Т.Н. Каранова. // Известия Вузов Кыргызстана, №5, Б,-2018.- С. 208-210.
13. **Karanova T. N.** Preparation for Family life of Children by Means of National Values and Heritage of the Kyrgyz People and Competence of the Teacher in Its Use of Educational Process [Текст] / T.N.Karanova, Misilimkan D. Aidarova, Ergeshali kyzы Aktilek, Ergeshali kyzы Aichurok, Ashim Z.Zulpuyev. // Scopus №2 M,-2019.- 1187-1196 p.
14. **Karanova T. N.** Integration of Activiti and Competency Assessment Methods [Текст] / T.N.Karanova, Baktygul T.. Ismailova, Roza K.Abdurasulova, Kenzheke E.Esenalieva, Marsiana Z. Korchubekova. // Scopus №2 M,-2019. - 507-517 p.
15. **Каранова Т. Н.** ЖОЖдордун педагогикалык факультеттеринде балдар фольклору аркылуу студенттерди окуучуларга атуулдук тарбия берүүгө

үйрөтүү жолдору. (методикалык колдонмо) [Текст] / Т.Н. Карапова. // Б.: “Улуу Тоолор”, 2018.-134 бб.

Эксперттик комиссия берилген эмгектерди карап чыгып, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Д.13.23.673 диссертациялык кеңешине 13.00.02. – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн Абдибалиев Эмилбектин “Адабий жомокторду инновациялык технологиялар менен үйрөтүүнүн методикасы” (Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептеридин мисалында) - деген темадагы диссертациялык ишин коргоого сунуш кылат.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү, Укчева Б. К.
педагогика илимдеринин доктору, доцент:

